

Voľba nezosobášeného spolužitia v podmienkach sociálneho a situačného tlaku¹

Gabriela Tydlitátová^{2,3}

Katedra sociológie, Filozofická fakulta UK v Bratislave

Choice of unmarried cohabitation in the context of social and situational pressure.

Increasing occurrence of unmarried cohabitation as the first form of a coresidential union of the young generation in the post-revolutionary period in Slovakia and its preferring to former direct entering into marriage union creates space for variable interpretations. On one hand, there is a tendency to view the phenomenon as a manifestation of the value-change in the population. On the other one, it is argued by postponing or rejecting marriage as a result of worsened social-economic conditions. Presented qualitative research with its conclusions primarily supports the statement about cultural aspects of transformation of the society, although the legitimacy of the second course of interpretation can not be completely ignored. Results are presented in a broader contextual frame. In accordance with the grounded theory method the author discovers a decision-making process of entering into an unmarried cohabitation. It is identified as a process of autonomous-pressure manoeuvring in the context of different intensity of social and situational pressure, faced by actors in the crucial moment. Consequently, the author constructs four cohabiting types – *independent initiators, stimulated individualists, resisting autonomists and reformed traditionalists*.

Sociológia 2015, Vol. 47 (No. 2: 191-216)

Key words: *unmarried cohabitation; structural and cultural view; autonomous-pressure manoeuvring; social pressure; situational pressure; grounded theory*

Teoretické a praktické pozadie kohabitovania na Slovensku

Narastajúci výskyt kohabitácií u mladej generácie a ich uprednostňovanie pred priamym vstupom do manželstva je aktuálnou, rezonujúcou témou zasadenou do širšieho rámca zmien demografického, rodinného a partnerského správania v mnohých vyspelých krajinách. Predmetný jav, často diskutovaný ako výraz individualizácie a deštandardizácie životných dráh, preniká do verejného diskurzu či už v kontexte problematiky zabezpečenia práv a povinností porovnateľných s manželskými párami, pertraktovaný je však aj v zmysle širších dôsledkov pre sociálnu sféru. V našom príspevku sa však odrážame od konceptualizácie demografických zmien a hľadania možných zdrojov výskytu nových javov na úrovni rodiny a partnerstva. V odbornej literatúre ich nachádzame spravidla v dvoch podobách – ako skupinu teórií racionálnej voľby a skupinu normatívnych teórií. Ich obsahom je najmä chápanie nastupených trendov v predmetnej oblasti buď cez prizmu aktuálnych

¹ Štúdia vznikla ako súčasť riešenia projektu VEGA 1/0515/12 „Sociálna diferenciacia slovenskej spoločnosti, jej determinanty a konzekvencie“ a projektu Grant mladých UK G-12-108-00 „Motivácie mladej generácie pre život v nezosobášenom spolužití a ich sociologická interpretácia“.

² Ďakujem dvom anonymným oponentom/oponentkám za ich konštruktívne pripomienky.

³ Korešpondencia: Mgr. Gabriela Tydlitátová, PhD., Katedra sociológie, Filozofická fakulta UK v Bratislave, Gondova 2, 814 99 Bratislava, E-mail: gabriela.tydlitatova@uniba.sk

ekonomických procesov na makrospoločenskej úrovni s dosahom na sféru individuálneho života (Easterlin 1976; Becker 1981; Oppenheimer 1988; Blossfeld – Mills 2003 In: Hašková 2009 a i.), alebo naopak rezonuje cez terminológiu druhej demografickej revolúcie a ideových zmien v kontexte nástupu éry postmodernej spoločnosti s jej sprievodnými efektmi. (van de Kaa 1987; Inglehart 1990; Bauman 2002; Bauman 2013; Beck 2004; Giddens 2012 a i.) Obe skupiny teórií nachádzajú styčný bod práve v princípe premietania sa uvažovaných zdrojov širších spoločenských zmien do osobného života jednotlivca aj v natoľko intímnej sfére, akou je rodinný a partnerský život.

Kým v predchádzajúcom politickom režime na Slovensku bolo kohabitovanie mladých slobodných ľudí skôr výnimkou, po roku 1989 zaznamenávame jeho zvyšujúci sa výskyt aj u nás. V uplynulom medzicenzovom období bol identifikovaný takmer trojnásobný nárast početnosti v absolútnych hodnotách z 30,5 tis. v roku 2001 na vyše 89 tis. v roku 2011. (Mládek 2014) Tendencia ich rozširovania medzi mladšími vekovými kategóriami a slobodnými osobami poukazuje najmä na uprednostňovanie kohabitácie ako prvej formy korezidenčného zväzku v porovnaní s niekdajším štandardom priameho vstupu do manželstva. (Např. Šťastná – Palonciová 2011; Kreidl – Štípková 2012 a i.) Častá je prax neskoršieho uzavretia manželstva po viac či menej dlhom období zdieľania spoločnej domácnosti, čo korešponduje so zisteniami z medzinárodných porovnávacích výskumov o viac-menej stabilnej vysokej hodnote manželskej inštitúcie v hodnotových rebríčkoch populácie. (Kusá, 2009) S uvedeným súhlasia aj demografické dáta poukazujúce např. na zníženú mieru sobášnosti (2013: 4,7 sobášov na 1000 obyv.), lineárne sa zvyšujúci priemerný vek prvosobášnosti (2013: muži – 30,7 rokov, ženy – 28,1 rokov), či podiel detí narodených mimo manželstva (2013: 37%) (Stav a pohyb... 2014). Distribúcia kohabitácií na Slovensku je zároveň výrazne regionálne diferencovaná. Ich najvyššie zastúpenie je možné pozorovať predovšetkým v okresoch pozdĺž južného Slovenska, v juhozápadnej časti, ako aj v okolí väčších miest (Bratislava, Banská Bystrica, Košice), naopak najnižší výskyt badáme v severných a severovýchodných oblastiach. Vysvetlenie sa ponúka sčasti v distribúcii obyvateľstva z hľadiska jeho socio-kultúrnych charakteristík (národnosť, konfesijná príslušnosť), ale taktiež z pohľadu miery urbanizovanosti daného okresu. (Mládek – Širočková 2004; Tydlitátová 2011a, Džambazovič 2012; Mládek 2014)

Nastúpenie trendu na Slovensku najmä od obdobia nežnej revolúcie vytvára priestor pre uvažovanie o dôvodoch práve v rámci ideovo ladených alebo ekonomizujúcich konceptov. Čerpajúc inšpiráciu zo zahraničných teórií a aplikujúc ich na kontext postkomunistického obdobia na Slovensku sa tak zvykne poukazovať na štruktúrne alebo kultúrne zdroje zmien po roku 1989. Jedna skupina autorov kladie do popredia kultúrnu premenu spoločnosti a

zmeny v demografickom, rodinnom a partnerskom správaní po roku 1989 interpretuje ako prejav oneskoreného nástupu druhej demografickej revolúcie. (Rabušic 2001a; Rabušic 2001b; Rabušic – Chromková Manea 2011) V centre záujmu tu stojí premena hodnotových orientácií, ktoré „sa vo vedomí ľudí pretavujú v postoje a názory, ktoré následne ovplyvňujú konkrétne ľudské správanie“. (Rabušic – Chromková Manea 2011: 29) Pomyselným protipólom je interpretačný smer zdôrazňujúci negatívne sociálne a ekonomické dôsledky porevolučnej transformácie spoločnosti. (Rychtaříková 1999; Rychtaříková 2007/2008) Zhoršené životné podmienky nevytvárajú mladým ľuďom vhodný priestor na uskutočňovanie partnerských a rodinných tranzícií. Nástup nových trendov tak „naznačuje skôr pragmatické až krízové správanie sa obyvateľstva v podmienkach, ktoré prestali favorizovať rodinu“. (Rychtaříková, 2007/2008: 4) Iní autori poukazujú v tomto zmysle skôr na účelovú realizáciu nezosobášeného spolužitia s následným deklarovaním slobodného rodičovstva ako stratégie pre získanie výhodnejšej pozície v systéme sociálneho zabezpečenia. (Soukupová – Sunega 2006; Hamplová 2008; Soukupová 2008; Chaloupková 2011; Tydlitátová 2011b)

V súvislosti s uvedenými konceptmi je opodstatnená otázka, ktorý z nich je pre interpretáciu nárastu kohabitovania mladých ľudí na Slovensku vhodnejší, resp. prostredníctvom ktorého možno vysvetliť čoraz častejšiu skúsenosť s nezosobášeným spolužitím ako prvou formou partnerskej korezidence u mladej generácie, predchádzajúcej neskoršiemu prípadnému vstupu do manželstva. Sociodemografická i sociokultúrna štruktúra kohabitantov v kombinácii s ich geografickou distribúciou naznačuje, že nejde o jav, ktorého nositelia by tvorili homogénnu skupinu. Zohľadňujúc tento kontext sa nám ponúka predpoklad, že aj samotná prax kohabitovania sa u časti kohabitujucej populácie môže javiť na jednej strane ako výraz premien hodnotových orientácií, zatiaľ čo inde by bolo vhodnejšie uvažovať nad interpretáciou skôr cez štruktúrne hľadisko nazerania na diskutovaný trend. Ruka v ruke s naším výskumným zámerom zároveň sledujeme aj problematiku toho, akým spôsobom a za akých spolupôsobiacich podmienok je formované rozhodnutie o uprednostnení kohabitácie pred nezosobášeným spolužitím na začiatku partnerskej dráhy mladých ľudí a či je možné identifikovať špecifický vzorec voľby kohabitácie v regionálnom porovnaní.

Metodológia výskumu

Pri zodpovedaní našich otázok sa orientujeme na interpretáciu danej situácie samotnou kohabitujucou osobou, na jej vlastnú rekonštrukciu predmetného obdobia a percepciu sprievodných podmienok, v ktorých sa jej rozhodnutie odohrávalo. Spomenutý fakt, umocnený mierou intímnosti skúmanej témy, sa podpísal na voľbe kvalitatívnej metodológie ako primeranejšej pre dosiahnutie

nášho výskumného cieľa. Zber dát prebiehal metódou hĺbkových pološtruktúrovaných rozhovorov s kohabitujúcimi osobami v období rokov 2012 až 2014. Vstup do terénu sme si zabezpečili cez vlastné sociálne siete ako zdroje pre vyhľadávanie vhodných participantov a následný nábor sme realizovali metódou snehovej gule⁴.

Vzorka dosiahla početnosť 32 participantov, pričom saturovaná bola 29 prípadmi kohabitujúcich osôb. Ďalšie 3 rozhovory boli uskutočnené za účelom potvrdenia vynárajúcich sa hypotéz so zosobášenými osobami bez predošlej skúsenosti s kohabitáciou⁵. Deväť participantov žilo v čase konania výskumu v okresoch východného Slovenska a 23 v okresoch západného Slovenska, z toho 18 v hlavnom meste. Vo vzorke prevažujú ženy (22 osôb) nad mužmi (8 osôb). Priemerný vek našich informantov predstavuje 28 rokov a priemerná dĺžka trvania sledovaných nezosobášených spolužití sú 3 roky. 1,7 roka je priemerná dĺžka trvania skúmaných vzťahov pred začatím spolužitia. Sledované kategórie religiozity (cirkevná, necirkevná a škrupinková religiozita a ateizmus⁶) boli distribuované naprieč celou vzorkou, s tendenciou odklonu od tradičných cirkevných foriem religiozity bez ohľadu na lokalitu, v ktorých prebiehal výskum. K cirkevnej religiozite sa hlásilo 7 participantov z celej vzorky, spomedzi ktorých dvaja patrili práve k osobám žijúcim v manželstve bez predošlej skúsenosti s kohabitáciou. U kohabitujúcich osôb vo výskumných lokalitách tradičnejšieho východného Slovenska sa cirkevná religiozita vyskytla len v 1 prípade. Pravdepodobne z dôvodu použitej metódy výberu participantov bol výsledný súbor výrazne homogénny z hľadiska výšky dosiahnutého vzdelania (22 participantov bolo vysokoškolsky vzdelaných, u 7 v čase výskumu prebiehalo vysokoškolské vzdelávanie a len 3 participanti mali svoje vzdelanie ukončené strednou školou)⁷.

⁴ Kritériom pre zaradenie do vzorky bol slobodný rodinný stav, vek 18 až 35 rokov, život v kohabitácii trvajúci minimálne šesť mesiacov a realizácia spolužitia v lokalite západného alebo východného Slovenska, identifikovaných ako kontrastných oblastíach z hľadiska miery tradicionality rodinného správania. (Např. Filadelfiová 2010; Jurčová – Mészáros 2010)

⁵ Veľkosť vzorky v kvalitatívnom výskume je parameter súvisiaci najmä s dosiahnutím dostatočnej miery saturácie výskumných zistení a špecifikujúci sa až v priebehu samotnej realizácie výskumu. Skúmanie nových prípadov je teda spravidla ukončené vtedy, keď sa informácie od rôznych participantov začínajú opakuovať a analýza už neprináša nové zistenia. (Seidman 1998; Strauss – Corbinová 1999; Brett Davies 2007; Šedová 2007 a i.) Vzhľadom na charakter kvalitatívneho výskumu nemožno vzorku s veľkosťou 32 participantov považovať za reprezentatívnu v zmysle, v akom s reprezentatívnosťou pracujú kvantitatívne výskumy. Avšak samotná zovšeobecniteľnosť záverov na širšiu populáciu je možná aj napriek nízkej početnosti, a to za súčasného dodržania predpísaných kritérií a rešpektovania kontextuálnej platnosti zistení. (Lincolnová – Guba 1985 In Hendl 2008; Miovský 2006; Strauss – Corbinová 1999 a i.)

⁶ *Cirkevná religiozita* v našej analýze predstavuje religiozitu v jej tradičnom chápaní, kedy sa aktéri stotožňujú s cirkevnými normami a svoj vzťah k viere považujú za intenzívny. Pri *škrupinkovej religiozite* sme čerpali terminologickú inšpiráciu od Giddensa (2000), ktorý pojmom škrupinková inštitúcia označuje také inštitúcie, ktoré si navonok zachovávajú svoju vonkajšiu formu, avšak ich vnútorný obsah sa už zmenil. Pojem škrupinkovej religiozity preto používame v takých prípadoch, kedy participantí síce navonok deklarujú svoju náboženskú príslušnosť, avšak priznávajú, že vnútorne sa ako veriaci necítia, popr. pociťujú svoj vzťah k viere ako radikálne oslabený. *Necirkevnou religiozitou* sme pomenovali variant, kedy skúmaná osoba verí v istú formu transcendentna, avšak bez väzby na cirkev. *Ateizmom* sme označovali varianty, kedy participantí neuznávajú žiadnu formu duchovna a ich svetonázor nemožno pripísať žiadnej z menovaných foriem religiozity.

⁷ Individuálne charakteristiky interviewovaných osôb sú uvedené v prílohe č. 2.

Rozhovory sme doslovne prepísali a transkripty nahrávok sme analyzovali v softvéri Atlas.ti (verzia 6). K výskumu a analýze dát sme pristupovali indukčným spôsobom podľa metódy zakotvanej teórie. (Strauss – Corbinová 1999) V priebehu jej *troch stupňov kódovania* (otvorené, axiálne, selektívne) sme v dátach identifikovali *kategórie* relevantné v procese voľby nezosobášaného spolužitia. Tieto sme rozpracovali v zmysle určenia ich vlastností, dimenzionálneho profilu a vzájomných vzťahov medzi nimi. Následne sme ich dosadili na zodpovedajúce pozície *paradigmatického modelu* tak, ako ich uvádzame v prílohe č. 1. Na ich báze sme formulovali základnú kostru príbehu, identifikovali a pomenovali centrálnu kategóriu a dimenzionálnym rozpracovaním jej vlastností sme odkryli štyri varianty voľby kohabitácie ako prvej formy partnerského spolužitia mladých ľudí.

Hierarchické usporiadanie kontextotvorných kategórií

Kľúčovým zistením je hierarchické usporiadanie kategórií, tvoriacich kontext rozhodovania sa pre formu spolužitia (*partnerské konštelácie*⁸, *rodina*, *religiozita*, *sociálne prostredie*, *inštitucionálne podmienky*). Hierarchia je konštruovaná z hľadiska miery ich relevancie pre voľbu kohabitácie ako prvého korezidenčného zväzku mladých ľudí, a to zostupne vo vymenovanom poradí. Hierarchické usporiadanie odôvodňujeme dôkazmi v dátach. Z nich na tomto mieste uvádzame vybrané ilustračné citáty, pričom však vďaka aplikácii pravidla konštantnej komparácie sú naše tvrdenia platné pre celý dátový materiál. Vzhľadom na už zmienenú skutočnosť nezámernej homogenity vzorky z hľadiska vzdelania je však vhodné na hierarchiu a jej interpretácie nazerať s pozornosťou explicitne upriamenou na uvedenú špecifickú charakteristiku nášho súboru.

Partnerské konštelácie sa v našej vzorke ukázali byť prvotným stimulom podnecujúcim úvahy o kohabitovaní. Konečné rozhodnutie je však následne formované v intenciách ďalších kontextotvorných kategórií. Participanti, ktorých *rodina* vytvára prostredie menej tolerantné pre začatie kohabitácie, začnú kohabitovať vtedy, pokiaľ partnerské konštelácie generujú také podmienky, v ktorých je začiatok spolužitia vhodným až žiaducim riešením.

„Už keď sme všetko našli, tak som to doma oznámila a na to si najviac pamätám, že bola negatívna reakcia z domu, že sa im to nepáčilo. Ale vlastne to, čo nás... to čo ma

⁸ V texte často pracujeme s pojmom „geografické konštelácie“, ktoré sú podkategóriou partnerských konštelácií, preto považujeme za vhodné ich na tomto mieste vysvetliť. Varianty geografických konštelácií partnerov sú prienikom miesta pôvodu a miesta pobytu oboch partnerov v období, ktoré predchádzalo rozhodnutiu o kohabitácii a v procese analýzy sa ukázali byť okolnosťou silno stimulujúcou počiatočné úvahy o zdieľaní spoločnej domácnosti. V dátovom materiáli sme identifikovali tri varianty geografických konštelácií: *geografickú heterogamiu* (odlišné miesto pôvodu aj miesto pobytu partnerov), *geografickú homogamiu* (rovnaké miesto pôvodu aj miesto pobytu partnerov) a *špecifickú geografickú homogamiu* (odlišné miesto pôvodu a rovnaké miesto pobytu partnerov).

tak ťahalo k tomu, aby sme išli bývať spolu, bolo to, že sa mi nechcelo dochádzať do Bratislavy. (...) A priateľ dochádzať nemôže, lebo má smenovú prevádzku, takže jednoznačné bolo teda niekde ísť bývať a bývať oddelene by nám nepomohlo v tom stretávaní. Alebo teda pomohlo by to možno, ale lepšie by bolo bývať priamo spolu.“ (Galina, 25 rokov)

Umiestnenie kategórie *rodiny* nad *religiozitou* v hierarchickom usporiadaní kontextotvorných kategórií je dané skutočnosťou, že aj nábožensky orientované rodinné zázemie dokáže pôsobiť voči kohabitácii nielen tolerantne, ale neraz dokonca aj podporne. Aj religiózne založení participantí začnú kohabitovať, pokiaľ je ich rodina spolužitiu naklonená, resp. nevystupuje aktívne proti nej.

„Istým spôsobom ma vychovali v tom kresťanskom duchu, tým že my sme vlastne veriaca rodina (...), ale nie je to taký ten bigotný štýl, že proste musíš chodiť do kostola, lebo ja neviem čo, ako to vôbec nikdy nás nenútili a ani si nepamätám, že by sme nejako museli s nimi proste povinne v nedeľu chodiť, ale bolo to tak, že sme proste išli, lebo sme chceli. (...) No a ja som vlastne mala vždy takú voľnosť vo všetkom, čokoľvek som sa rozhodla, proste ma podporili, ale to sme sa najskôr o tom porozprávali a potom ma vždy vlastne podporovali vo všetkom a vlastne aj keď už... možno zo začiatku, kebyže sme naozaj začali s tým frajerom po pol roku – trištvrte roku bývať, tak by to asi... asi by boli takí z toho, že čo tak skoro, ale nechali by to na mňa, lebo určite by ma akože podporili. Ale teraz si myslím, že oni to tiež tak úplne prirodzene zobrali, že sme začali spolu bývať, vôbec to nejako neriešili, ani sa ma nikdy nič nepýtali, že idete bývať pred svadbou, že keď sme z nejakej kresťanskej rodiny. Úplne to zobrali v pohode. A možno je to aj tým, že vedia, že sa ideme brať.“ (Lenka, 24 rokov)

Religiozita však zároveň predstavuje dostatočne silnú kategóriu, ktorá u veriacich osôb dokáže intervenovať v prospech priameho vstupu do manželstva, a to aj v prípade, ak sa pohybujú v liberálne naladenom širšom *sociálnom prostredí*. Platí to však len za predpokladu, pokiaľ je u participanta súčasne prítomný pasívny či aktívny vplyv *rodiny* buď v prospech priameho vstupu do manželstva, alebo v neprospech nezosobášeného spolužitia. To upevňuje postavenie *religiozity* pod kategóriou *rodiny* a zároveň ju z hľadiska miery relevancie pre rozhodovanie sa umiestňuje v hierarchickom usporiadaní nad kategóriou *sociálneho prostredia*. Pozícia kategórie *sociálneho prostredia* pod všetkými doposiaľ menovanými kategóriami je zároveň daná nielen uvádzaním názoru širšieho okolia ako irelevantného pre participantovo rozhodovanie. Svedčia o nej aj praktické prejavy participantov, keď aj v konzervatívnom, antikohabitačne naladenom prostredí realizujú nezosobášené spolužitie bez toho, aby sa cítili prípadnými negatívnymi reakciami akokoľvek limitovaní. Zároveň však dané tvrdenie platí za predpokladu, že hierarchicky vyššie umiestnené kategórie nepôsobia antikohabitačne.

„Priateľ ani ja si z toho nič nerobíme, nám je to úplne jedno. (...) Myslím si, že máme takú svoju líniu a proste nejako nás to vôbec netrápi. Keď to naše najbližšie okolie, čo sú dajme tomu rodičia a súrodenci, sú takí, že sú s tým totálne ok, a to sú s tým všetci totálne ok, tak nie je dôvod.“ (Viera, 27 rokov)

Podobným spôsobom určujú výpovede participantov aj pozíciu *inštitucionálnych podmienok* na poslednom mieste medzi kontextotvornými kategóriami z hľadiska miery relevancie pri formovaní rozhodnutia o začatí kohabitácie. Kým niektoré prvky kategórie nadobúdajú o čosi dôležitejší status až s postupným dozrievaním vzťahu a predovšetkým v súvislosti s plánovaním rodičovstva (formálne rámce), ostatné podkategórie (opatrenia rodinnej politiky, štruktúrne podmienky) sa v dátach objavujú aj v momente vzniku kohabitácie. Avšak nie na popredných miestach v argumentácii, ale skôr ako sekundárna racionalizácia voľby nezosobášeného zväzku. Potvrdzuje sa tak, že u našich participantov nie je sféra intímnych vzťahov predmetom zvažovania formálnych výhod a nevýhod, ktoré by pramenili z danej formy zväzku a že voľba kohabitácie nie je nimi stimulovaná. Je predovšetkým priestorom pre rozhodnutia uskutočnené na báze citov, z ktorých materiálne výhody a nevýhody, možnosti riešenia materiálno-praktických problémov prostredníctvom kohabitácie a odmietnutia priameho vstupu do manželstva vyplývajú ako druhotné.

„Na začiatku je vlastne človek dosť pobláznený v hlave, takže nejako až tak extrémne nekalkuluje, takže si to neviem ani predstaviť, že nad čím som mohol rozmýšľať až tak veľmi, ale asi toto, že budeme vlastne spolu stále. (...) Čisto iba asi to, že budeme spolu proste. Asi toto, že vlastne nebude to také... toto, že sa to tak viacej spojí ako ľudia, že budeme viac prepojení, tak by som to asi definoval, lebo fakt, že nejaké fungovanie na intráku, pretože jeden býva vlastne tam, druhý býva tam, je to úplne niečo iné, ako keď sú ľudia fakt prepojení, že žijú spolu.“ (Maroš, 31 rokov)

Situovanie kategórie inštitucionálnych podmienok na poslednom mieste v hierarchii, vzhľadom na nízku identifikovanú relevanciu v procese rozhodovania sa o spolužití, je zároveň dokladom o tom, že štruktúrne hľadisko v prípade interpretácie voľby nezosobášeného spolužitia ako prvej formy párového spolužitia nehrá primárnu rolu. Nemožno ho síce z paradigmatického modelu celkom vylúčiť, avšak zaujíma skôr okrajové až sekundárne postavenie. Naopak, rozhodujúcimi aspektmi sa javia byť práve posuny v hodnotových orientáciách a snaha o osobné naplnenie a emočnú i praktickú saturáciu vzťahu v medziach určených externým kontextuálnym rámcom (rodinou, sociálnym prostredím, religiozitou).

Nemožno však vylúčiť možné skreslenie zistení v dôsledku špecifickej štruktúry našej vzorky z hľadiska výšky dosiahnutého vzdelania. Identifikovaná hierarchia, osobitne s inštitucionálnymi podmienkami na poslednom

mieste, tak môže odrážať skôr priority vysokoškolsky vzdelanej populácie s relatívne vyšším socio-ekonomickým statusom a nemusí byť aplikovateľná na nižšie vzdelanú populáciu.

Voľba kohabitácie ako autonómno-nátlakové manévrovanie

Participant sa teda rozhodujú pre kohabitáciu ako prvú formu korezidenčného zväzku v podmienkach prostredia, v ktorom sa pohybujú. Podmienky tu vystupujú ako aktívne i pasívne, materiálne alebo nemateriálne, personalizované aj vecné znaky prostredia, ktoré možno kategorizovať ako sociálne a situačné tlaky. Rozhodnutie o začatí kohabitácie, akokoľvek autonómne sa participantom môže javiť, je za každých okolností spoluformované mnohými podmienkami, ktoré v praktickej rovine vytvárajú na jedinca tlak a ovplyvňujú jeho voľbu. Voľba kohabitácie a jej uprednostnenie pred priamym vstupom do manželstva je potom výsledkom manévrovania v kontexte takto definovaných variabilných vplyvov a je odrazom spôsobu, akým sa s nimi jedinec vysporiada.

Po takto sformulovanom priebehu procesu voľby kohabitácie sme v etape selektívneho kódovania identifikovali a pomenovali centrálnu kategóriu, tzv. **autonómno-nátlakové manévrovanie**. Pojem autonómno-nátlakového manévrovania v sebe integruje na jednej strane vlastnými preferenciami a partnerskou zhodou vedené rozhodovanie a na druhej strane rozhodovanie prebiehajúce v nátlakových situačných a sociálnych podmienkach.

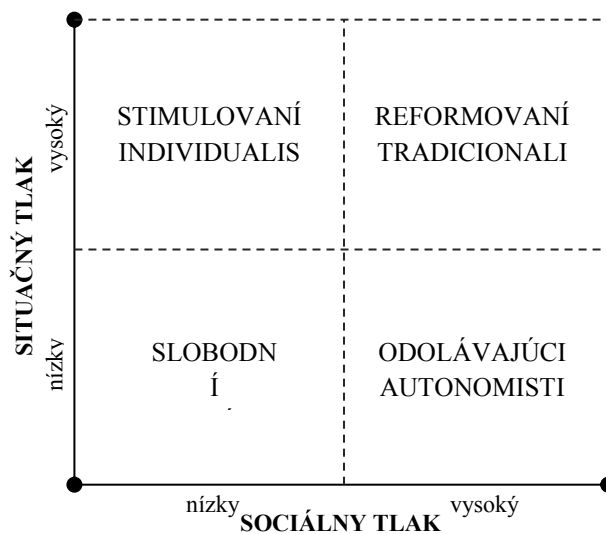
Sociálny a situačný tlak, ktorý sme v procese analýzy identifikovali ako vlastnosti autonómno-nátlakového manévrovania, definujeme nasledovne: 1.) sociálny tlak reprezentuje tlak na formu spolužitia, pričom tento je produkován sociálnym prostredím, v ktorom sa participant pohybuje (najčastejšie jeho rodinou a širším okolím, ale taktiež jeho religiozitou, do ktorej sa do veľkej miery premieta práve prevažujúci svetonázor jeho najužšieho sociálneho prostredia)⁹ a 2.) situačný tlak reprezentuje tlak na korezidenciu ako párové spolužitie v jednej domácnosti bez ohľadu na formu. Je formovaný najmä praktickými potrebami (spolužitie je nevyhnutné alebo optimálne a dostupné riešenie problematickej situácie – ekonomickej, bytovej, partnerskej, rodinnej a pod.).

Pracujúc so sociálnym a situačným tlakom ako s vlastnosťami centrálnej kategórie, nadobúdajúcich u jednotlivých participantov rozličnú intenzitu (resp. osobitný dimenzionálny profil) na škále od nízkeho, resp. nulového tlaku až po

⁹ Pri narábaní s dimenziou sociálneho tlaku pracujeme s predpokladom, že sociálny tlak predstavuje nielen aktívnu formu tlaku (príkazy, zákazy, odporúčania, presvedčanie, manipulácia), ale aj jej pasívnu formu (výchova, neverbalizované očakávania), voči ktorej môže byť jedinec konformný, alebo naopak rebelujúci. Z tohto pohľadu by sme uvedenú dimenziu mohli nazvať aj sociálny vplyv, názov má totiž menej aktívno-nátlakovú konotáciu. Avšak v záujme zachovania konzistencie s názvom centrálnej kategórie autonómno-nátlakového manévrovania sme sa rozhodli pre uvedenú terminológiu.

vysoký, resp. maximálny tlak, si môžeme manévrovací priestor participantov predstaviť v podobe dvojdimenzionálneho modelu, rozdeleného v bodoch strednej intenzity oboch druhov tlaku na polovicu. Nadobúdame tak štyri varianty autonómno-nátlakového manévrovania. Príslušnosť participantov našej vzorky k jednotlivým variantom je teda daná intenzitou sociálneho a situačného tlaku (nízky/vysoký), akému čelia v momente voľby kohabitácie ako prvej formy korezidenčného zväzku. (Obr. č. 1) Vhodným pomenovaním skupín participantov zodpovedajúcich jednotlivým variantom autonómno-nátlakového manévrovania sa usilujeme príznačne vystihnúť nielen podstatu kombinácie intenzity sociálneho a situačného tlaku, ale aj spôsob, akým sa participant s tlakmi vyrovnávajú: *slobodní iniciátori* (nízky sociálny tlak, nízky situačný tlak), *odolávajúci autonomisti* (vysoký sociálny tlak, nízky situačný tlak), *stimulovaní individualisti* (nízky sociálny tlak, vysoký situačný tlak) a *reformovaní tradicionalisti* (vysoký sociálny tlak, vysoký situačný tlak). Ich stručné charakteristiky poskytujeme nižšie a príslušnosť našich participantov k variantom autonómno-nátlakového manévrovania uvádzame v tabuľkovom zozname participantov v prílohe č. 2¹⁰.

Obr. č. 1: Typológia kohabitantov

¹⁰ Reflektujeme problém s charakterizovaním nízko nasýtených variantov (odolávajúci autonomisti a reformovaní tradicionalisti), avšak v nasledujúcej kapitole aj samotnú nízku nasýtenosť interpretujeme ako skutočnosť s osobitnou výpovednou hodnotou.

SLOBODNÍ INICIÁTORI (nízky situačný tlak – nízky sociálny tlak)

Rozhodnutie o začatí spolužitia je v tomto prípade realizované v podmienkach nízkeho situačného i sociálneho tlaku. Zohľadňujúc nízku mieru situačného tlaku, ide spravidla o participanta, ktorý nepotrebuje cez párové spolužitie riešiť problematickú situáciu v osobnom živote, resp. partnerskom vzťahu. Partnerstvo slobodného iniciátora sa vyznačuje rovnakým miestom pobytu oboch partnerov v čase voľby kohabitácie (geograficky homogamné alebo špecificky geograficky homogamné partnerstvá), čo u slobodného iniciátora ide zároveň ruka v ruke s životom v mieste bydliska, resp. v blízkosti miesta bydliska svojej rodiny. Tá voči forme participantovho spolužitia vystupuje akceptujúco a nie je silno nábožensky založená. Podobne je možné aj u participanta očakávať minimálny vzťah k náboženskej viere. Širšie sociálne prostredie, v ktorom sa participant pohybuje, je obvykle liberálne, i keď stretnúť sa v tejto kategórii možno aj s konzervatívnejším prostredím za predpokladu, ak nie je kombinované s tradicionalistickým zmýšľaním najbližšej rodiny¹¹. Keďže rozhodnutie o korezidenčnom zväzku sa uskutočňuje bez prítomnosti situačného tlaku, t.j. bez nutnosti riešiť existenčné, bytové či ekonomické otázky, motivované je najmä pasívne, dosiahnutím prelomového momentu v živote (ukončenie štúdia, kúpa nehnuteľnosti, dosiahnutie veku vhodného pre párové spolužitie a pod.), či aktívnou snahou o posun vo vzťahu. Prítomnosť menovaných stimulov ide zväčša ruka v ruke s pocitom dostatočnej pripravenosti na vzťah a s obojstrannou partnerskou zhodou o začatí spoločného bývania. K začatiu kohabitácie dochádza graduálne, pričom je nielen prejavom snahy o saturáciu vzťahu, ale v niektorých prípadoch aj výrazom dištancovania sa od manželskej inštitúcie ako formálneho i symbolického zväzku.

„Som mal pocit, že aj tak toľko času u mňa trávila... vlastne som mal byť... že je zbytočné, aby chodila niekde domov alebo takto. A teda že uvidíme, čo ďalej.“ (It, 33 rokov)

ODOLÁVAJÚCI AUTONOMISTI (nízky situačný tlak – vysoký sociálny tlak)

Pri tejto konštelácii tlakov dochádza obyčajne k priamemu vstupu do manželstva (dokázané cez rozhovory s protikladnými prípadmi). Participant totiž čelí tlaku na vstup do manželstva, popr. tlaku v neprospech nezosobášeného spolužitia zo strany rodiny i okolia a zároveň neexistujú také situačné podmienky, ktoré by ho nútili voliť párové spolužitie ako okamžité krízové či efektívne ekonomické riešenie, ktorými by mohol nezosobášenosť obhájiť pred nátlakovým prostredím. To, že u tejto skupiny participantov bola napokon

¹¹ Kombinácia konzervatívneho, voči kohabitáciám netolerantne naladeného sociálneho aj rodinného prostredia by indikovala vysoký sociálny tlak a odkazovala by tak už k inému variantu autonómno-nátlakového manévrovania – odolávajúcim autonomistom.

začatá kohabitácia, je najmä prejavom schopnosti a vôle odolať sociálnemu tlaku a riadiť sa vlastnými preferenciami. Vysoký sociálny tlak v kombinácii s nízkym situačným tlakom predpokladá, že ide o participanta žijúceho v mieste svojho pôvodu, v konzervatívnom prostredí a pochádzajúceho z nábožensky založenej rodiny, ktorej vplyv i reakcie pôsobia smerom k voľbe priameho vstupu manželstva. Nie je však vylúčené, že môže ísť aj o participanta, ktorý práve zväčšením geografickej vzdialenosti od svojej rodiny a cez únik z tohto prostredia zvyšuje aj šancu na realizáciu kohabitácie. Sám participant, pokiaľ je veriaci, ide u neho o necirkevnú alebo škrupinkovú religiozitu. Proces prechodu do nezosobášeného spolužitia má graduálny priebeh a pocit pripravenosti na začatie párového spolužitia je tu vysoký, keďže k nemu nedochádza náhle pod tlakom situačných okolností.

„Cítil som tam rozpor hlavne kvôli tomu, že ma do toho akoby nútila [matka do manželstva – pozn. aut.] a s tým súviselo aj to nazeranie na manželstvo. (...) Proste ja sa cítim vo svojej podstate ako slobodná bytosť. Necítim sa komfortne, keď som do niečoho tlačенý.“ (Martin 1, 33 rokov)

STIMULOVANÍ INDIVIDUALISTI (vysoký situačný tlak – nízky sociálny tlak)

Participantí pochádzajú najmä z liberálneho prostredia a predovšetkým z tolerantne až podporne nastavenej rodinnej klímy voči kohabitáciám, s pridruženým ateistickým alebo neortodoxným náboženským rodinným zázemím. Na rozdiel od predošlého typu tak nemusia prekonávať sociálny tlak ani prípadný osobný rozpor z formy partnerstva. Naopak, o to viac ich v procese rozhodovania sa zamestnávajú situačné tlaky na začatie spolužitia v podobe geografickej vzdialenosti medzi partnermi, či potreby riešenia problému s bývaním, neraz umocnené vnímanou ekonomickou praktickosťou párového spolužitia (zdieľanie životných nákladov). Uvedené zistenie korešponduje s informáciou, že ide najmä o geograficky heterogamných alebo špecificky geograficky homogamných participantov. Vylúčená však ojedinele nie je ani geografická homogamia, kedy je stimulom napr. partnerská kríza, náhle finančné problémy, či nepriaznivá situácia v domácnosti rodičov a snaha o únik z nej. Nakoľko vstup do spolužitia prebieha – vzhľadom na urgentné sprievodné javy – dynamicky, stretávame sa tu s participantmi, ktorí sa necítia byť na korezidenčný zväzok dostatočne pripravení, avšak chápu ho ako nutnosť s pridruženým pozitívnym efektom vzťahovej saturácie. Vzhľadom na absenciu morálno-náboženských výhrad voči kohabitácii je však táto forma spolužitia participantom akceptovaná bez ohľadu na to, aký vývoj bude charakteristický pre daný partnerský vzťah.

„On nedostal jeden rok internát, lebo tam mali vždy veľký nátresk, čiže jediná voľba bola ísť do podnájmu... Čiže tam nebolo také nejaké zvažovanie, že či chceme spolu

bývať alebo nie, skôr to bolo o tom, že či to chceme urobiť tak, aby sme mali na seba dosť času a nemuseli dochádzať cez celú Bratislavu, aby sme sa niekedy videli. (...) A tiež to bola nejaká taká kombinácia toho aj čo chceš, ale aj čo sú tvoje... ako... ekonomické možnosti.“ (Zuzana, 28 rokov)

REFORMOVANÍ TRADICIONALISTI (vysoký situačný tlak – vysoký sociálny tlak)

Vysoký situačný tlak na začatie párového spolužitia napovedá, že pôjde o participantov fungujúcich v čase voľby kohabitácie v geograficky heterogamných alebo špecificky geograficky homogamných partnerstvách. Dôvodom pre začatie spolužitia, podobne ako u stimulovaných individualistov, je existencia problematickej situácie, pre ktorú sa stáva korezidenčný zväzok riešením. Vzhľadom na vysoký sociálny tlak na manželské spolužitie nie je prekvapivý pôvod participanta v konzervatívnej, nábožensky orientovanej rodine, ktorej vplyv na formu spolužitia i následné reakcie na participantovu kohabitáciu sú ortodoxnejšie, pasívne i aktívne nátlakovejšie a menej zhovievavé. Participantovi tak najmä život mimo miesta svojho pôvodu, resp. situovanosť mimo silne nátlakového sociálneho prostredia nahráva do karát a vytvára príležitosť konať podľa vlastného uváženia. Miera ovplyvniteľnosti názormi rodiny a okolia je vyššia, pre svoje kohabitovanie môže pociťovať aj osobný rozpor a výčitky svedomia vzhľadom k rodine či cirkevným pravidlám. I keď subjektívne stotožnenie sa s cirkevnou religiozitou je silné, nezosobášené spolužitie je tu napriek tomu vnímané ako užitočná skúsenosť, ktorá je podmienene akceptovaná v prípade, ak bude časovo ohraničená. Vzhľadom na vysoký situačný tlak sa prechod do kohabitácie realizuje dynamickejším tempom, s prídruženou nižšou mierou partnerskej zhody o začatí spolužitia a slabším pocitom pripravenosti na párové spolužitie.

„Poňala som to takto z toho praktického hľadiska, s tým, že z duchovného hľadiska sa snažíme ísť tou správnou cestou. Teda aspoň podľa vlastných hodnôt. (...) Ale nie som s tým tak stopercentne stotožnená, skôr to bolo z toho pohodlia, že to dochádzanie, akože sme chceli byť spolu, ale úplne ja s tým nie som spokojná kvôli... práve kvôli rodičom, lebo to skoro každý víkend, keď dôjdem domov, tak to mám na tanieri.“ (Galina, 25 rokov)

Distribúcia participantov v rámci variantov

Pri pohľade na zoznam participantov (príloha č. 2) konštatujeme, že naša vzorka je sytená takmer výlučne stimulovanými individualistami a slobodnými iniciátormi. Absolútne najvyššie zastúpenie *stimulovaných individualistov* nemusí byť prekvapivé, ak vezmeme do úvahy skutočnosť, že ide v prevažnej miere o špecificky geograficky homogamných, popr. geograficky heterogamných participantov interviewovaných na západnom Slovensku. Kombinácia

nízkeho sociálneho tlaku a početnejší výskyt partnerstiev s nerovnakým miestom pôvodu partnerov na západnom Slovensku vytvárajú totiž predpoklad pre nezanedbateľný výskyt tohto typu kohabitujúcich osôb.

Druhým výrazne zastúpeným typom sú *slobodní iniciátori*. Skutočnosť, že uvedený typ nezastáva vedúcu pozíciu, ale mierne ustupuje stimulovaným individualistom, môže na jednej strane vypovedať o tom, že na začatie spoluzitia je častejšie potrebný externý impulz v podobe situačného tlaku, ktorý u kohabitanta akceleruje prokorezidenčné konanie. Avšak vzhľadom na to, že v rámci tohto typu je koncentrovaná väčšina geograficky homogamných partnerstiev, domnievame sa, že nižší počet slobodných iniciátorov oproti stimulovaným individualistom je najmä dôkazom toho, že v dnešnej dobe sú v dôsledku zvýšenej pracovnej i vzdelanostnej migrácie jednoducho zriedkavejšie geograficky homogamné partnerstvá. (Katrňák 2008) Keďže, na rozdiel od ostatných dvoch variantov geografických konštelácií, geografická homogamia zväčša nejde ruka v ruku s vysokou mierou situačného tlaku, stávajú sa práve slobodní iniciátori množinou s typickým výskytom geografickej homogamie. Paradoxne, práve skupina slobodných iniciátorov, ktorá nečelí situačnému tlaku, je približne z dvoch tretín sytená participantmi žijúcimi v špecificky geograficky homogamných partnerstvách, ktoré obvykle charakterizuje problematická situácia s bývaním. Špecificky geograficky homogamní slobodní iniciátori však mali svoju bytovú situáciu v rozhodujúcom okamihu vyriešenú alebo zastabilizovanú. Skutočnosť, že nepochádzali z miesta svojho aktuálneho pobytu, tak u nich, na rozdiel od ostatných špecificky geograficky homogamných participantov, nepredstavovala podstatný stimul pre začatie kohabitácie.

Odolávajúci autonomisti i reformovaní tradicionalisti sa v našej vzorke vyskytujú len striedmo. Typ *reformovaného tradicionalistu*, zastúpený jedinou participantkou, reprezentuje prípad, kedy pre začatie kohabitovania je potrebný situačný stimul na prekonanie vysokého sociálneho tlaku. U danej participantky ide o potrebu riešenia bytovej otázky, ktorá predstavuje jediný moment jej nezosobášeného spoluzitia, ktorý je akceptovateľný ako pre jej okolie, tak aj pre ňu samu. *Odolávajúci autonomisti* sa v našej vzorke vyskytujú taktiež len ojedinele. Participantí tu čelia výraznému tlaku sociálneho prostredia mnohorakými spôsobmi: 1.) schopnosťou odolávať tlaku silou osobnosti a presvedčením o legitímnosti a užitočnosti kohabitácie (korešpondujú tak aj s deklarovanou nezávislosťou konania od názorov okolia) 2.) geografickou vzdialenosťou od nátlakového sociálneho prostredia; 3.) pocitom pripravenosti na kohabitáciu a presvedčením o jej adekvátnosti. Ani v jednom z týchto dvoch prípadov neriešili participantí kohabitáciou urgentný bytový problém, a to aj napriek tomu, že partnerstvo jedného z nich bolo v čase formovania spoluzitia špecificky geograficky homogamné.

Pre markantnú prevahu typov s nízkym sociálnym tlakom a len výnimočný výskyt typov s vysokým sociálnym tlakom sa ponúka niekoľko vysvetlení. Na prvom mieste možno argumentovať všeobecným poklesom miery sociálneho tlaku a postupným zvyšovaním tolerancie voči nezosobášeným spolužitiam v populácii. Výpovede našich participantov však poukazujú na to, že sociálny tlak, a to predovšetkým zo strany rodiny a najbližšieho príbuzenstva, predsa len nemizne úplne, ale zostáva v istej miere naďalej prítomný a spoluformuje proces voľby formy korezidenčného zväzku.

„Mám také spolužiačky, čo sú už vydaté, oni sú z dedín a im povedali, že keď chcú bývať v Bratislave so svojim priateľom, musia sa vydať. Lebo že dievča nemôže len tak ísť, to sa prostě nepatrí, tak sú vydaté. Ale mňa nič a nikto netlačí. Proste oni niečo chceli a toto bola jediná možnosť, ako to dosiahnuť.“ (Saša, 24 rokov)

V tejto súvislosti sa žiada dodať, že naše výsledky nepodporujú predpoklad o špecifickom modeli voľby kohabitácie u východoslovenských kohabitantov, ktorí by čelili vyššiemu sociálnemu tlaku z dôvodu situovanosti v tradičných lokalitách Slovenska. Nezosobášené spolužitie sa totiž z našich dát vo všeobecnosti vynára ako doména osôb, ktoré nepercipujú svoje sociálne prostredie ako vysoko nátlakové. V súlade s našim zistením o hierarchickom usporiadaní kontextotvorných kategórií pripomíname, že tradične naladené širšie sociálne prostredie samo o sebe nepredstavuje podnet na príklon k priamemu vstupu do manželstva. Možno teda tvrdiť, že pokiaľ predovšetkým pôsobenie rodiny nie je pociťované ako nátlakové, tak dochádza k voľbe kohabitácie bez ohľadu na lokalitu, v ktorej je realizovaná.

„Mám pocit, že sú tu veľmi tradične založení ľudia. Nevieť do akej miery sú alebo nie sú veriaci, ale mám pocit, že chcú byť v tom zväzku. Ale prostě niekto chce žiť takto a niekto nie. Ja žijem takto. (...) Oni (moji rodičia – pozn. aut.) sa k tomu postavili tak, že nech to robím ako chcem, oni ma podporia vo všetkom.“ (Stela, 31 rokov)

Naopak, v prípade nátlakového pôsobenia rodiny v situácii, kedy participant neopustil miesto svojho pôvodu, je predpokladaný priamy vstup do manželstva aj v prípade, ak sa rozhodnutie odohráva v lokalite posudzovanej ako liberálnej a aj pokiaľ participant vyjadruje relatívne slabý vzťah k religiozite. Toto zistenie potvrdzujú aj rozhovory so zosobášenými participantmi, ktorí do manželstva vstúpili priamo, bez skúsenosti s predmanželským spolužitím.

„Pokiaľ sme chceli bývať tam, kde bývame... išlo asi o to, že kde by sme žili kvázi na skúšku. Ja som nechcela ísť bývať tam, kde býval on, tým pádom jediná možnosť spolužitia bola ísť niekam do podnájmu, čo mi zase na pár mesiacov prišlo dosť scestné sa niekam sťahovať. Alebo už prostě byť tam, kde sme nejako plánovali dlhodobjšie zostať (v rodičovskom dome participantky – pozn. aut.). A tým pádom som si nemohla

domov len tak niekoho nasťahovať. Ohľadne tejto nehnuteľnosti sa otec vyjadril, že ak, tak pod jeho strechou len s papierom.“ (Dominika, 27 rokov)

Ako *druhé* možné vysvetlenie ojedinelého výskytu kohabitantov čeliacich vysokému sociálnemu tlaku sa ponúka náročnosť na schopnosť odolať mu a vyargumentovať svoje dôvody pre nezosobášené spolužitie vo vysoko nátlakových sociálnych podmienkach. Keďže pravdepodobne nejde o frekvencovanú dispozíciu (obzvlášť za predpokladu zotrvávania v geografickej blízkosti zdroja tohto sociálneho tlaku), je podiel takýchto osôb na celkovom počte kohabitujuúcich v našej vzorke minimálny. Potvrdzujúcim argumentom je práve výskyt všetkých troch zosobášených participantov z kontrolnej vzorky v poliach vysokého sociálneho tlaku (pokiaľ sociálny tlak chápeme aj v zmysle pasívneho vplyvu výchovy a náboženských hodnôt). Takto vymedzených participantov bez predošlej skúsenosti so spolužitím možno zhrnúť pod spoločné označenie *adaptabilní konformisti*, zaujímajúc pozície v poliach s vysokým sociálnym tlakom bez ohľadu na mieru situačného tlaku.

„Jednak aj to moje rodinné prostredie ma v tomto nejako smerovalo, viedlo, mal som tento vzor proste aj u súrodencov, rovnako aj u mojich rodičov (...) Tie základy boli položené v detstve, ja jednak že som dostal tú náboženskú výchovu v rodine, tak som chodil aj na základnú cirkevnú školu (...) Myslím si, že to hodnotové smerovanie formované už tou výchovou v detstve je silné a čo sa týka intervencie mojich rodičov, tak tam neboli dôvody na intervencie, pretože sme rovnako interpretovali, rodičia aj ja, každú etapu toho môjho vzťahu.“ (Štefan, 28 rokov)

Z tejto perspektívy a v ponímaní z hľadiska religiozity je rozhodne taktiež zaujímavé zistenie, ako si veriaci kohabitanti interpretujú svoju participáciu na nezosobášenom spolužití. Najmä veriaci v zmysle cirkevnej alebo škrupinkovej religiozity sa odvolávali na perspektívnosť partnerstva, istotu a spoločné plány do budúcnosti, odmietali spolužitie ako prostriedok otestovania partnerskej kompatibility a predovšetkým zaujímali postoj podmiennej akceptácie nezosobášeného spolužitia.

„Nezastávam tento názor, že vyskúšať si to pred tým manželstvom v tom partnerstve. A pritom ja reálne žijem v partnerstve, ale akože nezastávam ten názor, lebo ja som do toho išla s tým, že proste my budeme spolu. Že som to neriešila tak, že vyskúšame to a keď mi teda nesadne, tak...“ (Lenka, 24 rokov)

Zhrnutie a reflexia zistení

Predmetom nášho skúmania boli nezosobášené spolužitia mladej generácie a hľadanie príčin a širších makrosociálnych i mikrosociálnych súvislostí ich čoraz častejšieho uprednostňovania ako prvej formy korezidenčného zväzku. Kvalitatívny výskum sme realizovali a k analýze sme pristúpili v súlade

s princípmi metódy zakotvanej teórie podľa Straussa a Corbinovej (1999). V príspevku sme predstavili kľúčové výsledky analýzy hĺbkových pološtruktúrovaných rozhovorov s mladými kohabitantmi a zosobášenými osobami bez predošlej skúsenosti s kohabitáciou.

Kultúrne vs. štruktúrne interpretačné hľadisko

Hierarchické usporiadanie kontextotvorných kategórií podľa miery ich relevancie pri rozhodovaní sa o prvej forme partnerského spolužitia preukázalo, že príčinu je potrebné hľadať najmä v zmenách hodnotových orientácií mladých ľudí po roku 1989 a nie priamo v zhoršených ekonomických podmienkach. Podkladom pre toto tvrdenie je predovšetkým kategória *inštitucionálnych podmienok*, ktorá ako reprezentant štruktúrneho hľadiska je v hierarchii situovaná na poslednom mieste. Už samotná táto skutočnosť naznačuje nízku mieru jej obsahovej relevancie v procese voľby kohabitácie u participantov nášho výskumu. Na jej identifikovaní ako minimálne sa podieľajúcej na rozhodnutí o vstupe do nezosobášeného zväzku však rozhodli najmä dva vysledované znaky: 1.) *sekundárna racionalizácia* a 2.) *časový posun*.

- 1) Participantmi boli v momente vstupu do kohabitácie do popredia kladené vzťahové, osobné, symbolické, či duchovne orientované stimuly pre jej začatie. Výpovede, ktoré by bolo možné dať do súvisu s kontextovou kategóriou inštitucionálnych podmienok, sa objavovali až v druhom slede, pri dodatočnej spätnej racionalizácii rozhodnutia. Niektorí komunikační partneri sa dokonca explicitne vyjadrili, že tento spôsob uvažovania o partnerskom vzťahu a o začiatkoch spoločného života im nie je vlastný.
- 2) Relevancia inštitucionálnych podmienok stúpa priamo úmerne s plynúcou dobou spolužitia a súvisí s postupným uvedomovaním si istých formálnych limitov a materiálno-finančných otázok súvisiacich s danou formou partnerstva¹². Tie sa stávajú vypuklejšími najmä v súvislosti s plánovaním rodičovstva, a to u mnohých bezdetných, inak pomerne liberálne sa vyjadrujúcich participantov.

Možnými podpornými, nepriamymi dôkazmi toho, že v prípade preferencie nezosobášeného spolužitia na začiatku partnerskej dráhy ide viac o prejav hodnotových, než štruktúrnych zmien, sú aj vyjadrenia participantov, ktorých pointou nie je imperatívne alebo bariérotvorné vnímanie aktuálnych životných podmienok (musím/nemôžem), ale naopak, percepcia súčasných podmienok ako vytvárajúcich príležitosti a prostredie pre uskutočnenie vlastnej slobodnej voľby (môžem/nemusím). Výpovede tohto typu rezonovali najmä v kontraste voči minulému politickému režimu, kedy rodinné dráhy mali viac-menej

¹² Aj Vitečková (2010) poukazuje na to, že „právny a sociálny systém je príčinou toho, že takmer všetci v budúcnosti o manželstve uvažujú“. (Vitečková 2010: 146)

jednotný charakter, ktorý bol cielene stimulovaný a politicky žiaduci. Manželstvo ako inštitúciu s priamym vstupom vnímajú mnohí participanti cez optiku zmiernenia tlaku naň a nie cez zhoršenie podmienok pre jeho uzavretie¹³.

„Hlavne to vnímam tým, že proste žijeme v slobodnej krajine, kde ťa systém nenúti tak ako za socializmu, že aby si dostala byt, aby si dostala hypotéku, musíš sa vziať, nie, proste je to tvoja voľba.“ (Zuzana, 28 rokov)

Manželstvo ako prvá forma spolužitia sa pre kohabitujúcich participantov spravidla javila ako „neprirodzený a šokový“ variant začatia spolužitia s viacerými zdôraznenými nevýhodami, možnými negatívnymi dôsledkami pre vzťah a percipovaný skôr ako reziduálne konanie charakteristické v dnešnej dobe len pre veľmi hlboko veriace osoby.

„Pokiaľ sú to silno veriaci ľudia, tak oni to vďaka tej viere dokážu prekonať. Pretože na to boli pripravovaní celý život. Ja ako neveriaci človek by som sa s tým nedokázal stotožniť, že si mám zobrať niekoho, koho dokonale nepoznám. A dokonale poznať neznamena len to, že som s ním spal, ale aj to, že ho nepoznám vo väčšine situácií, ktoré sa môžu vyskytnúť. A pokiaľ sa tí ľudia naozaj stretávali len na rande, vtedy si proste úplne inak naladená, uvoľnená, usmiata, milá. Ale prideš nahnevaná z roboty a ten človek to do toho dňa nezažil, pretože s tebou v živote nebol, keď si došla domov nahnevaná z roboty, nehodila si kabelku na zem a nepovedala – ja sa na to celé môžem..., sprostá šéfka a neviem čo.... A teraz si môže povedať, no ježišmaria, koho som si to zobral? Takto nejako si predstavujem tie prvé reakcie, že vlastne taký prudký kontakt s realitou im asi môže spôsobiť určitú traumy, alebo nejaký šok a paniku z toho.“ (Michal, 30 rokov)

Typická je vo výpovediach participantov aj tzv. „normalizácia“ kohabitovania v zmysle, v akom o normalizácii hovorí napr. aj Hašková (2009) na základe svojho výskumu o bezdetnosti. Kohabitácia nie je komunikačnými partnermi problematizovaná, práve naopak, je vnímaná ako prirodzená súčasť partnerskej dráhy, ktorá „by sa mala“ stať univerzálnou skúsenosťou. Okrem normalizácie teda zaznamenávame dokonca i posun k „normativizácii“ nezosobášeného spolužitia. Myšlienku nezosobášeného spolužitia ako „prirodzenej“ súčasti partnerskej dráhy a vôbec prirodzenosti rozhodnutia o ňom nachádzame v určitej podobe vo výpovediach každého kohabitanta v našej vzorke.

„Ja si myslím, že je to taká prirodzená cesta. Najprv dvaja spolu chodia, potom spolu bývajú a potom sa zoberú.“ (Zdenka, 26 rokov)

¹³ Hodnotenia aktuálnych sociálno-ekonomických podmienok ako limitujúcich a nepriaznivých pre uzavretie manželstva síce pochopiteľne zazneli u niektorých participantov, avšak nikdy nie k momentu voľby kohabitácie ako prvej formy partnerstva, ale vždy až vo vzťahu k prechodu z kohabitácie do manželstva.

K normalizácii javu vo vyjadreniach komunikačných partnerov dochádza i prostredníctvom stotožňovania sa s okolím („poznám veľa takých ľudí“), ospravedlňovania svojho rozhodnutia („nerobím nič zlé, nikomu tým neublížujem“), či obranou vlastnej autonómnosti („je to môj život, nikoho do toho nič nie je“).

„Vidím to okolo seba, aj z bližších kontaktov, aj zo vzdialenejších kontaktov a fakt mi to už v dnešnej dobe príde také, že je to úplne normálne.“ (Martin 2, 30 rokov)

Na základe spôsobu argumentácie našich participantov teda konštatujeme, že voľba nezosobášeného spolužitia ako prvej formy partnerskej korezidencie je prejavom kultúrnej zmeny po roku 1989, i keď nemožno úplne poprieť ani vplyv štruktúrnych zmien a zhoršených sociálno-ekonomických podmienok. Súhlasíme tak s tvrdením Potančokovej (2011), ktorá v tejto súvislosti uvádza, že „obdobie transformácie spoločnosti (...) vytvorilo nielen prekážky, ale aj nové možnosti sebarealizácie“ (Potančoková 2011: 143) a podnietilo nové vzorce uvažovania o sebe a vlastnom partnerskom vzťahu, ktoré sa v praktickej rovine premietajú do uprednostňovania nezosobášeného spolužitia na začiatku partnerských dráh. V podobnom duchu sa nesú aj Rabušicove (2001b) interpretácie demografických zmien. Autor síce nepodceňuje dôležitosť štruktúrnych aspektov zmien, avšak preukazuje, že transformácia vzorcov rodinného a partnerského správania je prejavom najmä kultúrnych faktorov (sebahodnota, sloboda, rovnosť, demokratická participácia), ktoré sa etablovali aj v našom priestore a ktorých nositeľmi sa medzi prvými stali práve príslušníci mladej generácie.

Nezodpovedanou otázkou pre nás zostáva, či situovanie inštitucionálnych podmienok na poslednej priečke v hierarchii kontextotvorných kategórií nie je len vyšším vzdelaním a sociálno-ekonomickým statusom podmienenou skutočnosťou. Nemôžeme totiž opomenúť fakt, že naša vzorka je v tomto zmysle výrazne vychýlená, čo nám znemožňuje aplikovať závery na nižšie kvalifikovanú populáciu a zároveň overiť, či by práve tieto kategórie osôb nekládli viac do popredia ekonomické motívy voľby kohabitácie. V každom prípade na tomto mieste narážame na jeden z limitov generalizácie našich záverov, ktorý je podmienený pravdepodobne sociokultúrnymi obmedzeniami metódy snehovej gule ako nami zvoleného spôsobu náboru participantov. (Miovský 2006)

Typológia kohabitantov

V procese selektívneho kódovania sme identifikovali štyri varianty voľby kohabitácie podľa miery sociálneho a situačného tlaku, akému aktéri čelia v čase svojho rozhodnutia. Na báze sledovaných charakteristík sme tak mohli kategorizovať participantov a označiť ich ako *slobodných iniciátorov* (nízky

sociálny tlak a nízky situačný tlak), *stimulovaných individualistov* (nízky sociálny tlak a vysoký situačný tlak), *odolávajúcich autonomistov* (vysoký sociálny tlak a nízky situačný tlak) a *reformovaných tradicionalistov* (vysoký sociálny tlak a vysoký situačný tlak).

Konštatujeme, že voľba nezosobášeného spolužitia je takmer výlučne doménou osôb, rozhodujúcich sa v podmienkach nízkej miery sociálneho tlaku. Naopak, kohabitanti čeliaci vysokému sociálnemu tlaku sa v našej vzorke objavili len ojedinele a jeho prítomnosť je spájaná skôr s priamym vstupom do manželstva, a to bez ohľadu na mieru situačného tlaku. Túto skutočnosť nám potvrdzuje aj kontrolná vzorka zosobášených participantov, ktorých na základe charakteristických znakov klasifikujeme ako *adaptabilných konformistov*.

Ani rozlíšenie vzorky na osoby žijúce na západnom a východnom Slovensku nevneslo do našich záverov prvok, ktorý by modifikoval toto zistenie. Východoslovenskí kohabitanti totiž subjektívne čelili rovnako nízkemu sociálnemu tlaku ako kohabitanti na západnom Slovensku, avšak s jediným rozdielom – participant z východného Slovenska častejšie registrovali tlak širšieho sociálneho prostredia, ktorý však sám o sebe bol pre identifikáciu sociálneho tlaku ako vysokého bezpredmetný. Miera situačného tlaku a celkovo spôsob, akým si kohabitanti interpretujú rozhodnutie o nezosobášenom spolužití, taktiež nie je rozhodujúcou podmienkou pre odlíšenie východoslovenských a západoslovenských participantov.

I keď vytvorenie typológie kohabitujúcich osôb je predmetom práce viacerých autorov venujúcich sa téme nezosobášených spolužití (napr. Možný 1987; Rabušic 2001a; Mládek – Širočková 2004), ich základom je skôr kritérium funkcie, či miery záväznosti spolužitia alebo jeho situovanie v priebehu životnej dráhy. Nami predložená typológia tak ponúka odlišný pohľad na nezosobášené spolužitie, prihliadajúc na kontext, v ktorom sa formovalo rozhodnutie o jeho voľbe ako prvej formy korezidenčného zväzku mladých ľudí. V tomto zmysle vyjadrujeme nádej, že náš príspevok sa môže stať zaujímavým prínosom k poznatkom o nezosobášených spolužitíach mladej generácie.

Gabriela Tydlitátová vyštudovala sociológiu na Katedre sociológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, kde v roku 2014 získala titul PhD. Venuje sa téme nových foriem rodiny a partnerstva so špecializáciou na kohabitácie, ktoré sa stali aj predmetom jej dizertačnej práce. Je členkou autorského kolektívu publikácie *Inovácie v sociálnych a verejných politikách* □ problémy konceptualizácie a nových nástrojov (UK 2011).

LITERATÚRA

- BAUMAN, Z., 2002: Tekutá modernita. Praha: Mladá fronta.
- BAUMAN, Z., 2013: Tekutá láska. O křehkosti lidských pout. Praha: Academia.
- BECK, U., 2004: Riziková společnost. Na cestě k jiné modernitě. Praha: SLON.
- BECKER, G. S., 1981: A Treatise on the Family. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- BRETT DAVIES, M., 2007: Doing a Successful Research Project. Using qualitative or quantitative methods. New York: Palgrave Macmillan.
- DŽAMBAZOVIČ, R., 2012: Rodinné správanie v demografických dátach. Bratislava: Stimul.
- EASTERLIN, R. A., 1976: The Conflict between Aspirations and Resources. Population and Development Review 2, No 3-4, pp. 417-425.
- FILADELFIOVÁ, J., 2010: Rodina vo víre spoločenských zmien. In: Bútorá, M. – Kollár, M. – Mesežnikov, G. – Bútorová Z. (eds.): Kde sme? Mentálne mapy Slovenska. Bratislava: IVO, Kalligram, s. 479-491.
- GIDDENS, A., 2000: Unikající svět. Praha: SLON.
- GIDDENS, A., 2012: Proměna intimacy. Sexualita, láska a erotika v moderních společnostech. Praha: Portál.
- HAMPLOVÁ, D., 2008: Děti bez otce nebo bez prstýnku? In: Socioweb, č. 1, s. 1-3. URL: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/148_socioweb%201-8%20cely%201.pdf
- HAŠKOVÁ, H., 2009: Fenomén bezdětnosti. Praha: SLON.
- CHALOUPKOVÁ, J., 2011: Nejdříve dítě, potom svatba? Rodinné dráhy neprovdaných matek. In: Gender, rovné příležitosti, výzkum 12. č. 2, s. 30-39. URL: http://www.genderonline.cz/uploads/b1e895bb8eb427604f42286f7ef7f732977d8a9b_nejdrive-dite-potom-svatba.pdf
- INGLEHART, R., 1990: Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- JURČOVÁ, D. – MÉSZÁROS, J., 2010: Regionálna demografická typizácia okresov SR. In: Jurčová, D. – Mészáros, J. (eds.): Populačný vývoj v okresoch Slovenskej republiky 2009. Bratislava: Infostat – VDC, s. 93-96. URL: <http://www.infostat.sk/vdc/pdf/popvyvojokrsy.pdf>
- KAA, van de, D. J., 1987: Europe's Second Demographic Transition. In: Population Bulletin 42, No. 1.
- KATRŇÁK, T., 2008: Spříznění volbou? Homogamie a heterogamie manželských párů v České republice. Praha: SLON.
- KREIDL, M. – ŠTÍPKOVÁ, M., 2012: Postavení nesezdaných soužití v tranzici do dospělosti. In: Hasmanová Marhánková, J. – Kreidl, M. (eds.): Proměny partnerství. Životní dráhy a partnerství v české společnosti. Praha: SLON, s. 73-93.
- KUSÁ, Z., 2009: Rodina, manželstvo a spoločnosť. In: Kusá, Z. – Tížik, M. (eds.): Výskum európskych hodnôt 1991 – 1999 – 2008: slovenská a česká spoločnosť (pramenná publikácia). Bratislava: Sociologický ústav SAV, s. 87-109.
- MIOVSKÝ, M., 2006: Kvalitativní výzkum a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing.

- MLÁDEK, J., 2014: Potrebuje ešte Slovensko údaje z ďalšieho sčítania obyvateľstva (v roku 2021)? In: Juhaščíková, I. – Štukovská, Z. (eds.): Potrebuje ešte Slovensko po Sčítaní 2011 ďalší census? Bratislava: ŠÚ SR, s.164-173.
- MLÁDEK, J. – ŠIROČKOVÁ, J., 2004: Kohabitácie ako jedna z foriem partnerského spolužitia obyvateľstva Slovenska. In: Sociológia 36, č. 5, s. 423-454.
- MOŽNÝ, I., 1987: K některým novým jevům v kulturně legitimních vzorcích rodinných startů. In: Demografie 29, č. 2, s. 114-124.
- OPPENHEIMER, V., 1988: A Theory of Marriage Timing. In: American Journal of Sociology 94, No. 3, pp. 563-591.
- POTANČOKOVÁ, M., 2011: Zmena reprodukčného správania populácie Slovenska po roku 1989: trendy, príčiny a dôsledky. In: Piscová, M. (ed.): Desaťročia premien slovenskej spoločnosti. Bratislava: Sociologický ústav SAV, VEDA, s. 142-159.
- RABUŠIC, L., 2001a: Kde ty všechny děti jsou? Porodnost v sociologické perspektivě. Praha: SLON.
- RABUŠIC, L., 2001b: Value Change and Demographic Behaviour in the Czech Republic. In: Czech Sociological Review IX, No. 1, pp. 99-122.
- RABUŠIC, L. – CHROMKOVÁ MANEA, B., 2011: Postoje, hodnoty a demografické chování v České a Slovenské republice v období transformace (1991 – 2008). In: Data a výzkum – SDA Info 6, č. 1, s. 27-49.
URL: http://dav.soc.cas.cz/uploads/a34cf055e500cdb8f6989bcebb11780c066ac0b4_DaV12_1_p27_49.pdf
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J., 1999: Is Eastern Europe experiencing a second demographic transition? In: Acta Universitatis Carolinae, Geographica 34, č. 1, s. 19-44.
- RYCHTAŘÍKOVÁ, J., 2007/2008: Porodnost v České republice: dvě rozdílné epochy. In: Geografické rozhledy 17, č. 1, s. 2-5. URL: <http://geography.cz/geograficke-rozhledy/wp-content/uploads/2007/10/171-2-5.pdf>
- SEIDMAN, I., 1998. Interviewing as Qualitative Research. A Guide for Researchers in Education and the Social Sciences. New York: Teachers College Press.
- SOUKUPOVÁ, E., 2008: Postavení neprovdaných matek v sociálním systému. In: Socioweb, č. 1, s. 6-8. URL: http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/148_socioweb%201-08%20cely%201.pdf
- SOUKUPOVÁ, E. – SUNEGA, P., 2006: Manželství nebo nesezdané soužití: Analýza finanční výhodnosti různých forem soužití. In: Hamplová, D. – Chaloupková, J. – Soukupová, E. – Sunega, P. – Šalamounová, P. – Šamanová, G.: Nemanželská plodnost: Její rizika a sociální podmínky. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 15-26.
- Stav a pohyb obyvateľstva v Slovenskej republike za rok 2013 (predbežné výsledky). 2014. Bratislava: ŠÚ SR.
- STRAUSS, A. – CORBINOVÁ, J., 1999: Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie. Boskovice: Nakladatelství Albert.
- ŠEĐOVÁ, K., 2007. Proces kvalitativního výzkumu a jeho plánování. In: Švaříček, R. – Šeďová, K. a kol.: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. s. 51-82.

- ŠŤASTNÁ, A. – PALONCYOVÁ, J., 2011: První partnerská soužití českých žen a mužů a rostoucí význam kohabitací. In: Gender, rovné příležitosti, výzkum 12, č. 2, s. 16-29
URL: http://www.genderonline.cz/uploads/552032014ee4a76ff127181edbc165cc277ae23b_prvni-partnerska-souziti-ceskych-zen-a-muzu.pdf
- TYDLITÁTOVÁ, G., 2011a: Pluralizácia rodinných foriem na Slovensku ako predmet demografickej analýzy v regionálnej optike. In: Sociológia 43, č. 1, s. 28-56.
- TYDLITÁTOVÁ, G., 2011b: Analýza právnych noriem vo vzťahu k novým rodinným formám. In: Lubelcová, G. a kol.: Inovácie v sociálnych a verejných politikách. Problémy konceptualizácie a nových nástrojov. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 66-82. URL: http://www.fphil.uniba.sk/fileadmin/user_upload/editors/veda/cesiuk/teams/politologovia/GL_inovacie_vsav_politikach-TLAC.pdf
- VÍTEČKOVÁ, M., 2010: Rodičovství v nesezdaném soužití. In: Chaloupková, J. (ed.): Proměny rodinných a profesních startů. Praha: Sociologický ústav AV ČR, s. 117-150.

Príloha č. 1: Kategórie na pozícii prvkov paradigmatického modelu

PRÍČINNÉ PODMIENKY	JAV	KONTEXT	INTERVENUJÚCE PODMIENKY	STRATÉGIE KONANIA A INTERAKCIE	NÁSLEDKY
• Prokohabitačné determinanty • Ekonomicko-praktické • Vzťahovo-praktické • Osobno-interakčné • Formálno-pragmatické • Symbolicko-nadindividuálne	Formovanie rozhodnutia o začatí <u>kohabitácie</u>	• Osobné atribúty • Partnerské konštelácie (vekové, geografické) • Rodina • Religiozita (cirkevná, škrupinková, necirkevná, ateizmus) • Sociálne prostredie • Inštitucionálne podmienky	• Prokorezidenčné determinanty • Praktickosť • Pasívne <u>stimulanty</u> • Situačné bariéry • Krízové stavy	Dynamika vstupu • Graduálny prechod • Graduálno-skokový prechod • Skokový prechod Sociálna konfrontácia • Nezávislosť rozhodovania • Oplyvniteľnosť <u>Sebakonfrontácia</u> • Podmienečná akceptácia <u>kohabitácie</u> • Bezvýhradná akceptácia <u>kohabitácie</u>	Uprednostnenie <u>kohabitácie</u> pred priamym vstupom do manželstva

Príloha č. 2: Zoznam a charakteristiky participantov

Č.	Pseudonym	Pohlavie	Vek	Miesto spolužitia	Lokalita	Vzdelanie*	Dĺžka chodenia pred spolužitím	Dĺžka trvania spolužitia	Subjektívna religiozita	Geografické konstelácie	Situačný tlak	Sociálny tlak	Autonómno-manévrovací typ
1	Daniela 1	ž	29	Bratislava	Z	VŠ-2	3 roky	2 roky	škrupinková religiozita	geografická homogamia špecifická	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
2	Magdaléna	ž	25	Bratislava	Z	VŠ-2 (študujúca)	4 roky	1 rok	cirkevná religiozita	geografická homogamia špecifická	nizky	nizky	slobodní iniciátori
3	Daniela 2	ž	27	Bratislava	Z	VŠ-2	1 rok	3,5 roka	ateista	geografická homogamia špecifická	nizky	nizky	slobodní iniciátori
4	Michal	m	30	Bratislava	Z	VŠ-2	4 mes.	2,5 roka	ateista	geografická heterogamia špecifická	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
5	Ivana 1	ž	25	Bratislava	Z	VŠ-2	6 mes.	2 roky	ateista	geografická homogamia špecifická	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
6	Zuzana	ž	28	Bratislava	Z	VŠ-2 (študujúca)	2 roky	7 rokov	ateista	geografická homogamia špecifická	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
7	Martin 1	m	33	Bratislava	Z	VŠ-2	3 roky	3,5 roka	necirkevná religiozita	geografická homogamia špecifická	nizky	vysoký	odolávajúci autonomisti
8	Dorota	ž	22	Bratislava	Z	VŠ-2	8 mes.	6 mes.	ateista	geografická homogamia špecifická	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
9	Martin 2	m	30	Bratislava	Z	VŠ-2	6 mes.	1,5 roka	ateista	geografická homogamia špecifická	nizky	nizky	slobodní iniciátori
10	Vika	ž	28	Bratislava	Z	VŠ-2	6 mes.	2 roky	ateista	geografická heterogamia špecifická	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
11	Petra	ž	28	Bratislava	Z	VŠ-1 (študujúca)	4 roky	3 roky	ateista	geografická homogamia špecifická	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
KOHABITANTI													

Č.	Pseudonym	Pohlavie	Vek	Miesto spolužitia	Lokalita	Vzdelanie*	Dĺžka chodenia pred spolužitím	Dĺžka trvania spolužitia	Subjektívna religiozita	Geografické konstelácie	Situačný tlak	Sociálny tlak	Autonómno- manévrovací typ
KOHABITANTI													
12	Karolína	ž	26	Bratislava	Z	VŠ-2	6 mes.	1,5 roka	necirkevná religiozita	špecifická geografická homogamia	nizky	nizky	slobodní iniciátori
13	Galina	ž	25	Bratislava	Z	VŠ-2 SS+M	1,5 rokov	10 mes.	cirkevná religiozita	špecifická geografická homogamia	vysoký	vysoký	reformovaní tradicionalisti
14	Juraj	m	21	Bratislava	Z	(študujúci)	6 mes.	2 roky	ateista	geografická heterogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
15	Saša	ž	24	Bratislava	Z	VŠ-2	1 rok	2,5 roka	cirkevná religiozita	špecifická geografická homogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
16	Lenka	ž	24	Tnava	Z	VŠ-2 (študujúca)	3 roky	1 rok	cirkevná religiozita	špecifická geografická homogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
17	Viera	ž	27	Galanta	Z	VŠ-2	1,5 roka	2,5 roka	ateista	geografická heterogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
18	Denisa	ž	28	Závod	Z	SŠ+M VS-1	10 rokov	3 roky	ateista	špecifická geografická homogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
19	Zdenka	ž	26	Borčice	Z	(študujúca)	6,5 roka	2,5 roka	necirkevná religiozita	geografická homogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
20	Simona	ž	26	n. Váhom	Z	SŠ+M	1 rok	4 roky	necirkevná religiozita	geografická heterogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
21	Silvia	ž	35	Košice	V	VŠ-2	4 mes.	7 rokov	škrupinková religiozita	geografická homogamia	nizky	nizky	slobodní iniciátori
22	It	m	33	Košice	V	VŠ-3	2 mes.	3 roky	cirkevná religiozita	geografická homogamia	nizky	nizky	slobodní iniciátori
23	Stela	ž	31	Košice	V	SŠ-M	2 mes.	3 roky	škrupinková religiozita	geografická homogamia	nizky	nizky	slobodní iniciátori

Č.	Pseudonym	Pohlavie	Vek	Miesto spolužitia	Lokalita	Vzdelanie*	Dĺžka chodenia pred spolužitím	Dĺžka trvania spolužitia	Subjektívna religiozita	Geografické konstelácie	Situačný tlak	Sociálny tlak	Autonómno-manévrovací typ
24	Martina	ž	24	Poprad	V	VŠ-2	6 mes.	8 mes.	ateista	geografická heterogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
25	Maroš	m	31	Dvorianky	V	VŠ-2	3 mes.	7 rokov	ateista	špecifická homogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
26	Jana	ž	31	Dvorianky	V	VŠ-2	3 mes.	7 rokov	necirkevná religiozita	špecifická geografická homogamia	vysoký	nizky	stimulovaní individualisti
27	Ivana 2	ž	29	Poprad	V	VŠ-2	3 mes.	2,5 roka	ateista	špecifická geografická homogamia	nizky	nizky	slobodní iniciátori
28	Daniela 3	ž	29	Spíšská Belá	V	VŠ-2	1 rok	7 rokov	ateista	geografická homogamia	nizky	nizky	slobodní iniciátori
29	Jozef	m	37	Spíšská Belá	V	VŠ-2	1 rok	7 rokov	ateista	geografická homogamia	nizky	vysoký	odolávajúci autonomisti
30	Dominika	ž	27	Bratislava	Z	VŠ-2	1,5 roka	1 rok	škrupinková religiozita	špecifická geografická homogamia	nizky	vysoký	adaptabilní konformisti
31	Štefan	m	28	Bratislava	Z	VŠ-2 (študujúci)	3 roky	1 rok	cirkevná religiozita	geografická homogamia	nizky	vysoký	adaptabilní konformisti
32	Laura	ž	29	Bratislava	Z	VŠ-2	2 roky	3,5 roka	cirkevná religiozita	špecifická geografická homogamia	nizky	vysoký	adaptabilní konformisti

*Najvyššie dosiahnuté vzdelanie ku dňu rozhovoru; ak je uvedené „študujúci/a“, má sa na mysli pokračujúci/a na vyššom stupni vzdelávania.

Legenda: ž – žena
m – muž
Z – západné Slovensko
V – východné Slovensko
SS-M – stredné vzdelanie bez maturity
SS+M – stredné vzdelanie s maturitou
VS-1 – vysokoškolské vzdelanie 1. stupňa
VS-2 – vysokoškolské vzdelanie 2. stupňa
VS-3 – vysokoškolské vzdelanie 3. stupňa